

Karol Górski

Dom Kopernika w Toruniu

Ochrona Zabytków 6/1 (20), 6-8

1953

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

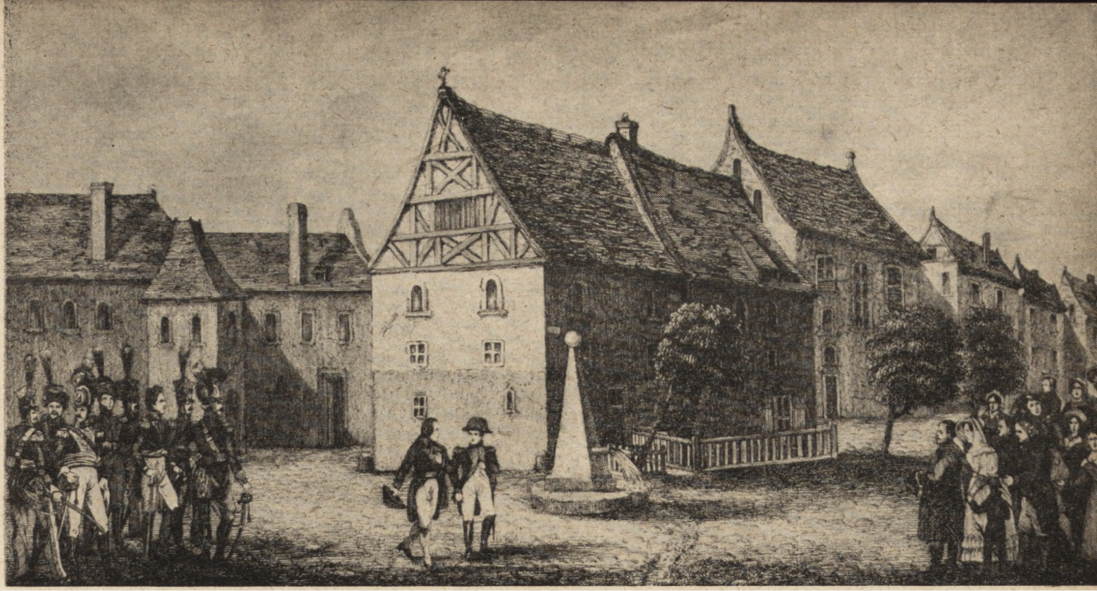
Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

DOM KOPERNIKA W TORUNIU

KAROL GÓRSKI

Historia¹ poszukiwań domu rodzinnego wielkiego astronoma rozpoczyna się dopiero od r. 1711, kiedy kronikarz toruński Zernecke podał wiadomość, że był to dom narożny przy ul. Starotoruńskiej, która stanowiła mały odcinek dzisiejszej ulicy Kopernika od bramy starotoruńskiej do ul. Św. Ducha. Domu Zernecke nie wskazał, ale w kilkadziesiąt lat później już ten dom pokazywano. Była to skromna piętrowa kamieniczka, zamieszkiwana przez jedną rodzinę rzemieślniczą, podczas gdy kupcy zwykle mieszkali w okazałszych, dwupiętrowych domach. Natomiast rzekomy dom rodziców astronoma posiadał wówczas gotycki jeszcze charakter. Znajdował się on na rogu ul. Piekary i ul. Starotoruńskiej. Taką przynajmniej podał wiadomość autor kalendarza z r. 1761, Geret. Kazał on nad studnią, stojącą przed domem, postawić drewnianą piramidkę z kulą ziemską na wierzchu i odtąd zaczęto dom ten odwiedzać. Pojawił się jakiś napis wewnątrz, niewątpliwie nowszy, jakieś łóżko z kotarą, stary i brudny portret astronoma, proste sprzęty otoczyła legenda. Z tego domu gen. Woyczyński, komendant miasta w czasach księstwa Warszawskiego kazał wyjąć cegłę i posłał do świątyni Sybilli w Puławach, ten dom odwiedził Napoleon (ryc. 6), potem Chopin. Rząd pruski chciał dać pieniądze na jego remont, ale zażądał dowodów archiwalnych. Po kilku latach poszukiwań dostarczono dowodów tak słabych, że rząd wniosek odrzucił. Ale legenda trwała. Nie przeszkodziło to przedsiębiorczemu kupcowi przebudować z gruntu domu w r. 1849. Jednak uczony badacz toruński L. Prowe nadal trwał przy legendzie, którą nazywał tradycją. Znalazł co prawda wiadomość w księgach ławniczych, że dom Kopernika-ojca nie stał na rogu, i był nie na Starotoruńskiej, a na ul. św. Anny, ale się tym nie przejął. Wątpili co prawda Polacy, jak Szulc i Polkowski, lecz w r. 1872 niemieckie towarzystwo naukowe Coppernicus-Verein wmurowało w ściany domku na rogu ul. Piekary (ul. Kopernika nr 30) tablicę pamiątkową. Tymczasem w r. 1881 prezydent miasta Bender, zapalony badacz i miłośnik przeszłości Torunia, znalazł pod schodami wiodącymi na szczyt wieży ratusza stary pergaminowy zeszyt, zawierający spis powinności mieszczan z r. 1450. Na podstawie tego spisu można było ustalić właściciela każdego niemal domu i śledzić go poprzez dziesiątki lat w księgach ławniczych, gdzie każda zmiana właściciela była zapisywana. Bender po długiej i sumiennej pracy ustalił, że Kopernik-ojciec w r. 1464 mieszkał w domu przy ul. św. Anny, dziś Kopernika nr 17. Dom ten otrzymał w r. 1464 w spadku po teściu, wymieniany jest jako jego właściciel jeszcze w r. 1474, sprzedał go zaś w r. 1480. Ponieważ wymieniano właścicieli przy domach tylko przy sprzedaży, albo w wypadku,

¹ Ważniejsza bibliografia: R x x x, Beiträge zur Beantwortung der Frage nach der Nationalität Nic. Copernicus. Wrocław 1871. (Autor jest Polakiem). G. B e n d e r, Archivalische Beiträge zur Familiengeschichte des Nicolaus Coppernicus. Mitteilungen d. Coppernicus-Vereins. Toruń, z. III, 1881. H. A d o l p h, Das Geburtshaus des Nikolaus Coppernicus. Tamże z. IV, 1882. G. B e n d e r, Weitere archivalische Beiträge zur Familiengeschichte des Nikolaus Coppernicus. Tamże z. IV, 1882. L. P r o w e, Nicolaus Coppernicus. Berlin 1883. Łę g o w s k i, Młodość Kopernika w świetle ostatnich badań. Toruń 1923. J. W a s i u t y ń s k i, Kopernik. Warszawa 1938.



Ryc. 6. Napoleon w Toruniu — widok na domniemany dom Kopernika. Miedzioryt Mielcarzewicza.

gdy dom ten zamieszkiwali — wszelkie dane przemawiają za tym, że Mikołaj Kopernik urodził się nie w domu nr 30, a w domu nr 17 przy ul. Kopernika. Była to dwupiętrowa kamienica, typowa dla kupców, a ojciec astronoma był właśnie kupcem. Powstała burza. Stary Prowe powołał się na tradycję trwającą sto sześćdziesiąt lat, niepomny, że w Toruniu w czterdzieści lat po śmierci astronoma utrzymywano, że pochowany jest w Toruniu, co jest zupełną nieprawdą. Widocznie rodzinne miasto zapomniało o nim jeszcze za życia. Czyżby miało pamiętać o domu gdzie się urodził, ale gdzie mieszkał zaledwie do 7 roku życia? W obronie tradycji (a może honoru Copernicus-Verein, który wmurował tablicę w niewłaściwy dom) wystąpił radca handlowy Adolf, który w długim i sofistycznym wywodzie przedłużał ulicę Starotoruńską poza mury miasta, uczynił z Kopernika-ojca spekulanta od kamienic, przypuszczał, że miał ich kilkanaście i wreszcie, nie mogąc obalić twierdzenia, że ojciec astronoma nie mieszkał w r. 1464 w domu narożnym, wysnuł twierdzenie, że przeniósł się on później pod nr 30, m. i. dla świeżego powietrza. Nie pamiętał, że dom ten był blisko fosy, a powietrze koło fosy było zawsze najgorsze: stąd ulice prowadzące w tym kierunku nazywano „Różanymi“ i „Lawendowymi“ nie bez jawnego szyderstwa. Na wywody Adolfa odpowiedział wyczerpująco Bender, ale tablicy nie przeniesiono. Za wywodami Bendera opowiedzieli się wszyscy poważniejsi badacze niemieccy: Curtze, Heuer, Wentcher, a staraniem władz polskich w r. 1925 wmurowano w dom przy ul. Kopernika 17 polską tablicę. W ten sposób w oczach ludności Kopernik miał dwa domy, polski i niemiecki. W r. 1938 zdjęto tablicę z domu niemieckiego, którą okupanci wmurowali na nowo, usuwając polską. Tę bezsensowną walkę zakończyło wywiezienie niemieckiej tablicy przez uciekające wojska niemieckie w r. 1945. A przecież więcej badaczy niemieckich niż polskich opowiedziało się za domem nr 17.

Dziś możemy stwierdzić z całym spokojem, że dom rodziny astronoma



Ryc. 7. Dom Kopernika w Toruniu (na prawo).

znajdował się najprawdopodobniej tam, gdzie umieszczona jest tablica pod nr 17 (ryc. 7). Pozostaje jeszcze sprawa drugiego domu starego Kopernika, do którego przeniósł się ok. r. 1480. Miał on stać na rynku staromiejskim. Przeprowadzone ostatnio badania wykazały, że dom ten, nabyty w r. 1468 przez ojca astronoma, znajdował się pod nr 36. Niestety, w końcu XIX w. został on w sposób barbarzyński przebudowany i stanowi dziś część domu towarowego. Dom ten po śmierci ojca astronoma (1483) nadal pozostawał w ręku wdowy i dzieci, a potem przeszedł na własność zięcia, Bartłomieja Gertnera. Obok tego domu pod nr 35 znajdowała się kamienica, którą w r. 1495 kupił słynny humanista Filip Kallimach. Jest to dzisiejszy „Dom pod Gwiazdą”. Drugi dom, który kupił Kallimach stał przy ul. Żeglarskiej (dziś nr 1). Oba te domy sprzedał 15 lipca 1496 „pan Filip” radzie miejskiej i przeniósł się do Krakowa, gdzie zakończył życie dnia 1 listopada 1496.